

Менше книжок і більше
навчального
програмного
забезпечення: як
змінилося домашнє
освітнє середовище з
2015 року?

Programme for International Student Assessment

Менше книжок і більше навчального програмного забезпечення: як змінилося домашнє освітнє середовище з 2015 року?

- Згідно з опитуванням PISA, у 59 країнах та економіках, дані яких можна порівняти, з 2015 по 2022 рік кількість книжок у підлітків удома зменшилася. Попри цей спад, більшість 15-річних учнів і учениць мають домашні бібліотеки. У 2022 році приблизно 30% підлітків зазначили, що в них удома є понад 100 книжок, приблизно ж така сама кількість опитаних підлітків повідомила про наявність вдома від 26 до 100 книжок.
- Найбільше з-поміж друкованої літератури скоротилася кількість словників. Якщо у 2015 році 92% учнівства зазначало, що має вдома хоча б один словник, то у 2022 році цей показник знизився до 80%. Найбільший спад зафіксовано в Бразилії, Домініканській Республіці та Йорданії. У жодній країні не спостерігалось зростання цього показника, проте в Грузії змін практично не відбулося.
- Порівняно з цим, доступність класичної літератури (наприклад, творів Шекспіра чи інших національних авторів) вдома зросла з 52% у 2015 році до 63% у 2022 році, причому найбільше зростання відбулося у Данії*, Ірландії*, Литві, Швейцарії й Туреччині. Зменшення кількості творів класичної літератури вдома спостерігається лише в Індонезії та Перу.
- Частка сімей, які мають навчальне програмне забезпечення, зросла з 53% у 2015 році до 74% у 2022-му. Доступ до Інтернету та комп'ютерів для виконання шкільних завдань протягом останнього десятиліття лише зростає.

Ресурси, доступні учнівству вдома, мають вирішальне значення не лише для навчання, а й для загального добробуту. За останнє десятиліття під впливом технологій і суспільних трансформацій вони суттєво змінилися. За даними PISA, кількість книжок удома зменшується, що викликає занепокоєння, адже читання — основа успішного навчання. Водночас зростає доступ до освітніх цифрових ресурсів. Попри значний потенціал цифрових пристроїв, їх переваги залишаються неочевидними, а ризики для емоційного й психічного здоров'я підлітків — дедалі відчутнішими. Наведені нижче дані унаочнюють тенденції змін у сучасному домашньому освітньому середовищі, а також підкреслюють важливість знаходження балансу між друкованими книжками та цифровими ресурсами задля ефективного й безпечного навчання.

Книжок удома стає менше, але вони залишаються важливими для навчання

Кількість книжок удома є сильним прогностичним показником академічної успішності учнівства та тривалості навчання (Evans et al., 2010[1]; Eriksson et al., 2021[2]). З огляду на це, вона входить до PISA-індексу економічного, соціального і культурного статусу (ESCS), який використовується для вимірювання соціально-економічного статусу учнівства.

За останнє десятиліття кількість книжок, доступних удома, значно змінилася.

З 2015 по 2022 рік загальна кількість книжок у домівках учнівства зменшилася. Зокрема, зросла частка підлітків, у яких удома дуже мало книжок (від 0 до 10 примірників). У середньому в 59 країнах і економіках, для яких доступні зіставні дані, частка підлітків, які мають удома 10 або менше книжок, зросла з 19% у 2015 році до 26% у 2022-му. Ця тенденція особливо помітна в окремих країнах Латинської Америки (Бразилія, Чилі, Колумбія, Коста-Рика, Домініканська Республіка та Перу) і в Таїланді, де 45% учнівства, за даними опитування PISA-2022, повідомили, що мають удома 10 або менше книжок.

Частка учнівства, у якого вдома була більша кількість книг (понад 10, 25, 100, 200 чи 500) навпаки дещо зменшилася – у середньому на один-два відсоткові пункти. Наприклад, 20% підлітків повідомили, що мали вдома від 11 до 25 книг у 2015 році, а в 2022 році таких - тільки 18%. Ще менша різниця спостерігається серед учнів і учениць, у яких удома була найбільша кількість книг, у середньому лише на один відсотковий пункт зменшилася кількість тих, хто повідомив, що має від 200 до 500 книг або понад 500 книг удома.

Масштаби цього зменшення не варто перебільшувати. Згідно з даними PISA-2022 у 59 країнах і економіках, що брали участь у опитуванні, книжки залишаються ключовим освітнім ресурсом, доступним більшості учнівства в їхніх навчальних закладах. У середньому понад половина 15-річних підлітків повідомила, що мають вдома понад 25 книжок (див. *рисунок 1*), а майже 30% — що мають понад 100. У деяких країнах (Австрія, Чехія, Угорщина, Ісландія, Ірландія*, Ізраїль, Корея та Норвегія) понад 40% учнівства зазначили, що мають вдома понад 100 книжок.

Ці тенденції є надзвичайно поширеними серед країн і економік, що беруть участь у PISA. Лише у двох із 59 країн і економік, за якими є дані (Макао [Китай] і Туреччина), зафіксовано зменшення частки учнівства, яке має дуже мало книжок вдома. Натомість у чотирьох країнах (Франція, Ірландія*, Косово¹ та Швейцарія) ця частка залишалася стабільною.

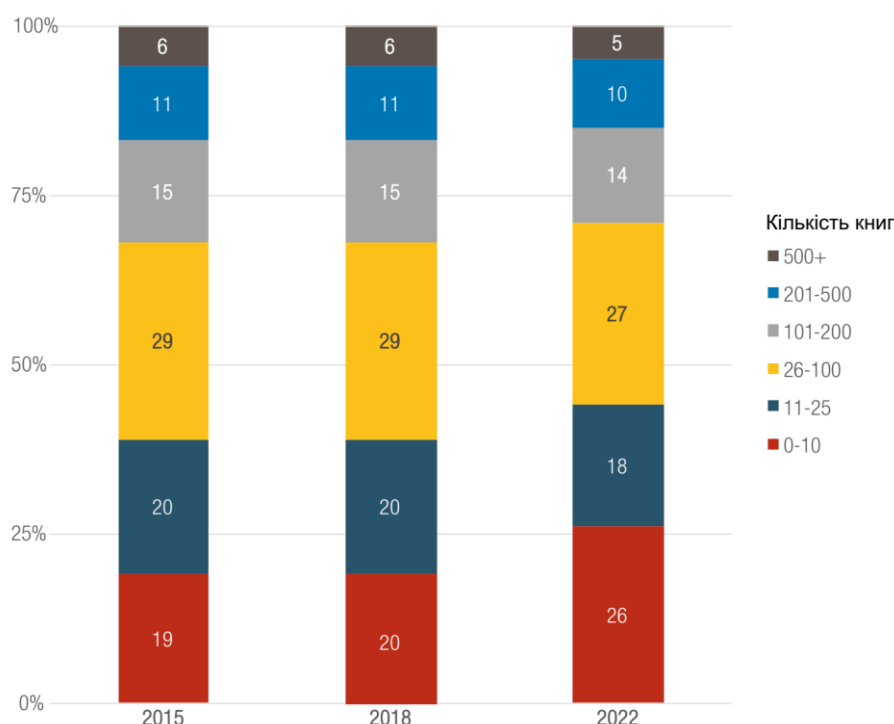
Крім того, загальне зменшення кількості книг вдома не є рівномірним для всіх типів книг; у той час як кількість деяких видів зменшилася, кількість інших залишилася незмінною або навіть збільшилася протягом останнього десятиліття.

Найбільше зменшилася вдома кількість словників: у середньому по країнах і економіках цей показник знизився з 92% у 2015 році до 80% у 2022-му (див. *рисунок 2*). Найбільше падіння спостерігається в Бразилії, Домініканській Республіці та Йорданії. Ймовірно, паперові словники все частіше замінюються цифровими аналогами — зокрема онлайн-словниками. Упродовж цього ж періоду також зменшилася й наявність шкільних підручників вдома (див. *рисунок 3*).

На відміну від словників і підручників, доступність класичної літератури вдома навпаки зросла. У середньому по всіх країнах і економіках, охоплених дослідженням, частка учнівства, яке має вдома твори класиків (наприклад, Шекспіра чи інших національних авторів), підвищилася з 52% у 2015 році до 63% у 2022-му — тобто на 11 відсоткових пунктів. Зростання спостерігалось в більшості країн, а найбільшим (понад 24 відсоткових пункти) воно було в Данії*, Ірландії*, Литві, Швейцарії, Туреччині та ще кількох країнах. Лише в Індонезії та Перу зафіксовано зниження цього показника.

Рисунок 1. Кількість книг вдома: різниця між 2015 і 2022 роками

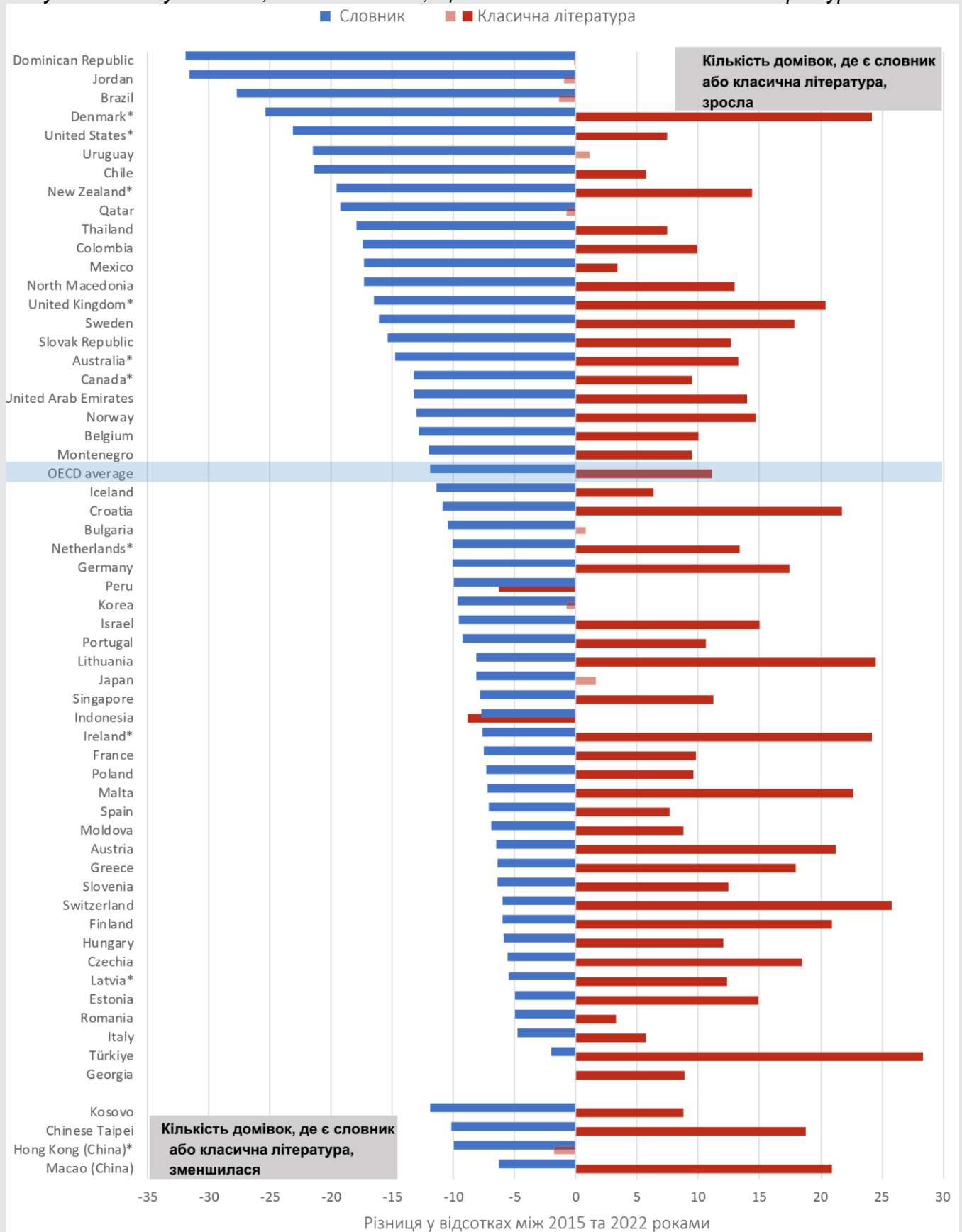
Відсоток учнівства, яке повідомило, що має різну кількість книг вдома; середній показник для 59 трендових країн і економік¹

Примітка. 1) Див. примітку 2 для повного списку країн / економік, включених до вирахування середнього показника.
Джерело: ОЕСР, бази даних PISA-2015, PISA-2018 і 2022. (Avvisati, F. and Wuyts, C. (2024)^[3])

Рисунок 2. Наявність словників і класичної літератури вдома: різниця між 2015 і 2022 роками

Зміни у відсотках учнівства, яке повідомило, що вдома є словник / класична література

Примітки. Статистично значущі відмінності у відсоткових пунктах показано темнішим кольором. Різниця у відсоткових пунктах для 15-річних, які повідомили, що вдома у них був словник, є статистично значущою.

Країни та економіки впорядковані за зростанням процентних пунктів у кількості учнівства, яке повідомило, що вдома був словник.

Джерело: ОЕСР, бази даних PISA-2015 і PISA-2022, (Avvisati, F. and Wuyts, C. (2024)^[3]).

Кількість навчального програмного забезпечення вдома швидко зростає, але його потенційні переваги залишаються нереалізованими

Однією з найпомітніших змін останніх років стало швидке зростання доступу до навчального програмного забезпечення. У 2015 році 53% п'ятнадцятирічних підлітків повідомили, що мали таке програмне забезпечення вдома. У 2018 році цей показник майже не змінився — 54%, але вже до 2022 року він зріс до 74%.

Зростання доступу до освітнього програмного забезпечення відображає ширшу тенденцію цифровізації суспільства. Оскільки комп'ютери для навчання та доступ до Інтернету вже були поширеними в багатьох домівках ще десять років тому, поява й розвиток спеціалізованого навчального програмного забезпечення стали логічним етапом цієї технологічної еволюції. Пандемія COVID-19, ймовірно, ще більше прискорила ці зміни, адже під час закриття шкіл цифрові пристрої стали основним засобом для організації дистанційного навчання.

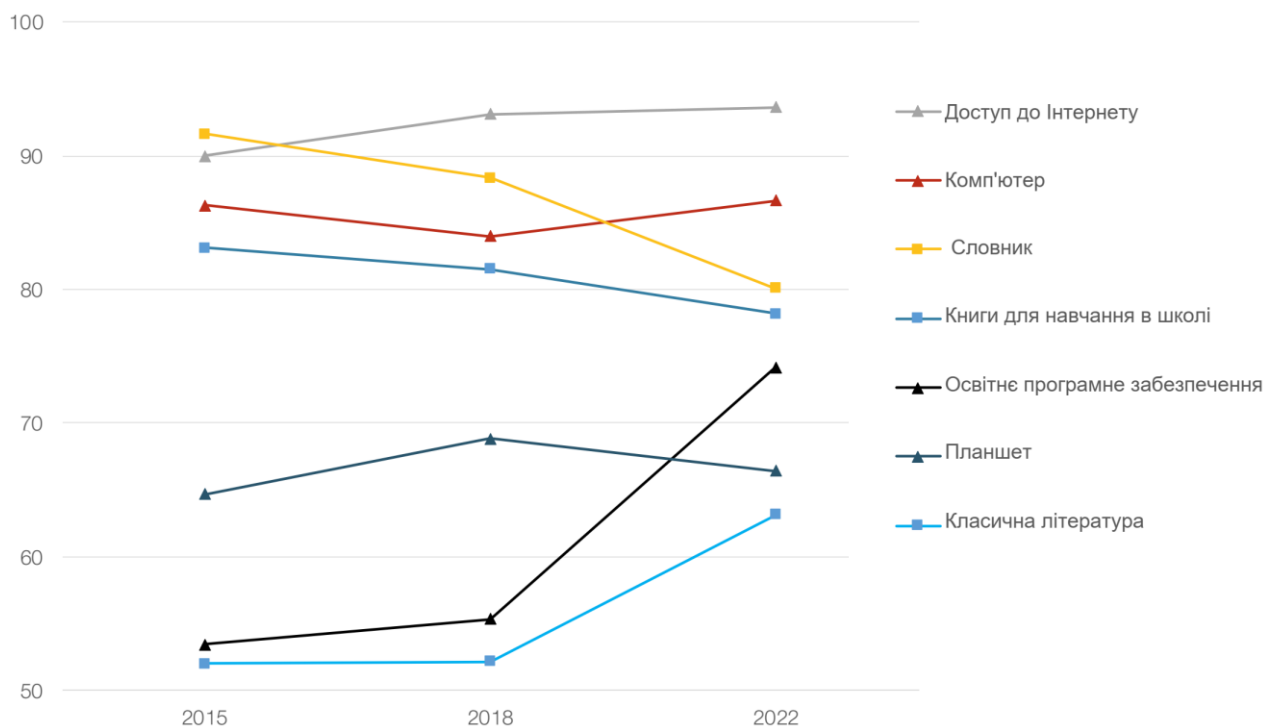
Втім, ще майже десять років тому звіт PISA (OECD, 2015^[4]) показав, що сама лише наявність технологій не гарантує кращих результатів у навчанні. Однією з можливих причин є те, що учнівство, вчительство та батьківство ще не навчилися ефективно їх використовувати. У звіті також зверталася увага на потенційні ризики, пов'язані з використанням Інтернету, зокрема порушення конфіденційності, онлайн-залежання та проблеми зі сном. Ці виклики залишаються актуальними й сьогодні.

Дані PISA-2022 свідчать, що в середньому по країнах ОЕСР понад 30% підлітків повідомили, що їхні однокласники часто відволікаються на цифрові пристрої під час більшості або всіх уроків математики. Таке відволікання негативно вплинуло на результати в математичних тестах. Крім того, з появою соціальних мереж зросло занепокоєння щодо їхнього впливу на підлітків — зокрема, на концентрацію уваги, психічне здоров'я та загальне самопочуття (Bozzola *та ін.*, 2022^[5])

Рисунок 3. Види книг і цифрових ресурсів удома: зміни між 2015 і 2022 роками

Відсоток учнівства, яке повідомило, що вибрані типи книг і цифрові ресурси доступні в них удома; середній показник для 59 провідних країн і економік

%

Примітка: Усі зміни між 2015 і 2022 роками є статистично значущими, за винятком доступу до Інтернету. Точки даних для книг позначені квадратами, а точки даних для цифрових ресурсів позначені трикутниками.

Джерело: ОЕСР, бази даних PISA-2015 і PISA-2022, (Avvisati, F. and Wuyts, C. (2024)^[3]).

Звіт PISA «Читачі 21-го століття», підготовлений на основі даних 2018 року, показав: найкращі читачі й читачки зазвичай обирають паперові книжки або вміло поєднують читання в паперовому й цифровому форматах (OECD, 2021 [6]). Вони також частіше читають паперові книжки у вільний час. Крім того, це учнівство вміє ефективно використовувати цифрові технології залежно від завдання — наприклад, читає новини онлайн або шукає інформацію в Інтернеті для виконання шкільних робіт.

Зміни в домашньому освітньому середовищі за останнє десятиліття — зокрема зменшення кількості словників, збільшення доступу до класичної літератури та навчального програмного забезпечення — формують умови, які відповідають звичкам найактивніших читачів і читачок. Це свідчить про те, що такі зміни можуть сприяти розвитку читацьких навичок у сучасних 15-річних підлітків. Водночас важливо й надалі стежити за взаємозв'язком між читацькими звичками та навчальними досягненнями, оскільки в умовах зростання цифровізації цей зв'язок може змінюватися.

Узагальнення

За даними PISA, домашнє освітнє середовище 15-річних підлітків помітно змінилося за останні десять років, особливо після 2018 року. Через стрімкий розвиток цифрових технологій книжки — традиційний освітній ресурс — дедалі більше конкурують із гаджетами та доступом до Інтернету.

З 2015 року кількість книжок удома трохи зменшилася, тоді як доступ до навчального програмного забезпечення значно зріс. Найбільше скоротилася кількість словників, ймовірно, тому, що їх замінили онлайн-версії. Водночас кількість книжок класичної літератури навпаки — зросла.

Хоча цифрові технології мають великий потенціал для підтримки навчання, він поки що не використовується повною мірою. Натомість стає дедалі помітнішим їхній вплив на психологічне здоров'я підлітків.

Саме тому освітня політика має шукати способи підтримати сім'ї та учнівство в цьому процесі змін — щоб допомогти їм ефективно поєднувати традиційні й цифрові ресурси в навчанні.

За більш детальною інформацією

Звертайтеся до: Daniel Salinas (Daniel.Salinas@oecd.org).

Ознайомтеся: Avvisati, F. and Wuyts, C. (2024), "The measurement of socio-economic status in PISA", OECD Education Working Papers, No. 321, OECD Publishing, Paris.
<https://doi.org/10.1787/0c5b793c-en>

Примітки

*Інтерпретувати оцінки потрібно з обережністю, оскільки один або більше стандартів вибірки PISA не були виконані (див. Reader's Guide, Додатки A2 і A4 у томі IV звіту PISA-2022).

1. Це позначення не завдає шкоди статусу та відповідає Резолюції 1244/99 Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй та Консультативному висновку Міжнародного Суду щодо проголошення незалежності Косова.

2.59 країн/економік, серед яких вираховується середній показник, наступні: Австралія*, Австрія, Бельгія, Бразилія, Болгарія, Канада*, Чилі, Колумбія, Хорватія, Чехія, Данія*, Домініканська Республіка, Естонія, Фінляндія, Франція, Грузія, Німеччина, Греція, Гонконг (Китай)*, Угорщина, Індонезія, Ісландія, Ірландія*, Ізраїль, Італія, Йорданія, Японія, Корея, Косово, Латвія*, Литва, Макао (Китай), Мальта, Мексика, Молдова, Чорногорія, Нідерланди*, Нова Зеландія*, Північна Македонія, Норвегія, Перу, Польща, Португалія, Катар, Румунія, Сінгапур, Словацька Республіка, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Китайський Тайбей, Таїланд, Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати, Сполучене Королівство*, Сполучені Штати*, Уругвай і В'єтнам.

Література

Awisati, F. and Wuyts, C. (2024), "The measurement of socio-economic status in PISA", *OECD Education Working Papers*, No. 321, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/0c5b793c-en> [3]

Bozzola, E. et al. (2022), "The Use of Social Media in Children and Adolescents: Scoping Review on the Potential Risks", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Vol. 19/16, p. 9960, <https://doi.org/10.3390/ijerph19169960>. [5]

Eriksson, K. et al. (2021), "Socioeconomic Status as a Multidimensional Predictor of Student Achievement in 77 Societies", *Frontiers in Education*, Vol. 6, <https://doi.org/10.3389/educ.2021.731634>. [2]

Evans, M. et al. (2010), "Family scholarly culture and educational success: Books and schooling in 27 nations", *Research in Social Stratification and Mobility*, Vol. 28/2, pp. 171-197, <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2010.01.002>. [1]

OECD (2021), *21st-Century Readers: Developing Literacy Skills in a Digital World*, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/a83d84cb-en>. [6]

OECD (2015), *Students, Computers and Learning: Making the Connection*, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264239555-en>. [4]

Це дослідження опубліковано під відповідальність Генерального Секретаріату ОЕСР. Погляди та аргументи, висловлені в ньому, можуть не відображати офіційної позиції країн-членів ОЕСР.

PISA збирає надійні та порівнювані дані з країн і територій, які беруть участь у дослідженні. Згідно з нормативними актами ОЕСР щодо даних, у всіх графіках було використано візуальне розділення між країнами та територіями, щоб зменшити ризик неправильного тлумачення даних.

Цей документ, як і будь-які дані чи мапи, включені до нього, не має жодних упереджень щодо статусу чи суверенітету будь-яких територій, установлених кордонів чи ліній розмежування, назв будь-яких територій, міст чи місцевостей.

Статистичні дані для Ізраїлю надаються відповідними ізраїльськими органами та під їх відповідальність. Використання таких даних ОЕСР не завдає шкоди статусу Голанських висот, Східного Єрусалиму та ізраїльських поселень на Західному березі згідно з нормами міжнародного права.

Переклад: Юлія Шпак, методистка відділу досліджень та аналітики Українського центру оцінювання якості освіти.

Редагування: Галина Бондаренко, методистка відділу досліджень та аналітики Українського центру оцінювання якості освіти. **Науковий супровід:** Тетяна Вакулєнко, директор Українського центру оцінювання якості освіти, Василій Терещенко, заступник директора Українського центру оцінювання якості освіти.